

Иван Клајн
РЕЧНИК ЈЕЗИЧКИХ НЕДОУМИЦА

Л И Н Г В И С Т И Ч К Е Е Д И Ц И Ј Е

Едиција ЈЕЗИЧКИ САВЕТНИЦИ

Књига 1

Уредник

Зоран Колунџија

© Осмо, девето, десето и једанаесто издање ИК Прометеј, Нови Сад 2008, 2009,
2010

Претходна издања 1981, 1987, 1992, 1994, 2000, 2002, 2003, 2005, 2006.

Иван Клајн

РЕЧНИК ЈЕЗИЧКИХ НЕДОУМИЦА

Једанаесто допуњено издање

О НАМЕНИ И УПОТРЕБИ РЕЧНИКА

Циљ је овог речника да на што сажетији и прегледнији начин помогне у тешкоћама и дилемама које се јављају при свакодневном изражавању. Састављен је на основу постојеће норме и предлога изнетих у стручној лингвистичкој литератури. За разлику од неких ранијих приручника, речник се не ограничава на правопис и изговор, него се бави и питањима значења, граматике и употребе речи. Отуда нису систематски пописиване речи са одређеним „тешким“ гласовима (*ч* и *ћ*, *х*, *ј* и слично), међу којима је подоста ретких и непотребних, већ се тежило да се одаберу они изрази, облици и конструкције који стварно задају тешкоће у језичкој пракси нашег доба. Посебна пажња поклоњена је новијим речима и именима која се редовно јављају у штампи. Акценти нису бележени, будући да је њихово нормирање и теоријски и технички неизводљиво у приручницима овог обима. Ијекавски облици давани су само у оним случајевима кад постоји колебање, или кад се у истом слогу јављају и друкчије обличке неизвесности.

Тип употребљених слова (обична, полуцрна, курзивна) нема везе с правилношћу или неправилношћу поједине речи. За сваки облик треба сматрати да је добар уколико није друкчије речено.

Известан број појмова обрађен је под општим називом, који је штампан великим словима, нпр. ДАТУМИ, ГЕНИТИВ МНОЖИНЕ, ИМЕНА НАРОДА и сл. Већина одредница дата је у облику засебне речи, али има и таквих које се односе на поједини глас или слово, на почетак или завршетак речи. Стога,

ако се у речнику не нађе одређена реч, треба потражити њен суфикс или завршни део: *дерматитиис* под *-итиис*, *куйрешки* под *-шки*, *йренети* под *-ети*, итд.

ИВАН КЛАЈН

НАПОМЕНА УЗ ЧЕТВРТО ИЗДАЊЕ

У овом издању додато је близу 500 нових одредница, а многе друге су прерађене и допуњене. Избачене су одреднице које су се односиле искључиво на хрватску варијанту.

Правописна тумачења усклађена су с новим Правописом Матице српске (1993), уз извесна мала одступања која су назначена као таква. За поједине речи и даље се упућује на Правопис из 1960. године (скраћеница П 60), будући да је он имао знатно обимнији речник, а да су његова основна начела задржана и у новом Правопису.

СКРАЋЕНИЦЕ

- в.* — види
ѓен. — генитив
ѓр. — грчки
гаѓ. — датив
енѓл. — енглески
ж. — женски
изѓ. — изговара се
ијек. — ијекавски
иѓал. — италијански
књиж. — књижевни
лаѓ. — латински
м. — мушки
мн. — множина
нем. — немачки
П — *Правоѓис срѓскоѓа језика*, приредили М. Пешикан, Ј. Јерковић и М. Пижурица, Матица српска, Нови Сад 1993.
П 60 — *Правоѓис срѓскохрваѓскоѓа књижевноѓа језика*, Нови Сад – Загреб 1960.
ѓорѓ. — португалски
ПР — Правописни речник (у Правопису из 1993)
ПР 60 — Правописни речник (у Правопису из 1960)
ср. — средњи
сх. — српскохрватски
ум. — уместо
уѓ. — упореди
фр. — француски
ѓѓ. — шпански

А

а, непостојано: в. *НЕПОСТОЈАНО а*.

-а (ИМЕНА). Имена као Пера, Ива, Бора, Миша итд. мењају се као и именице ж. рода на *-а*: од Пере, Пери, за Перу итд. У ијек. крајевима ова имена гласе Перо, Иво итд. и имају двојаку промену (в. *-о*). Француска мушка имена на *-а* боље је мењати као именице м. рода: Мара (*Marat*), Мараа (*Marata*), Марау (*Maratu*) итд. Ипак се за поједина имена уобичајила промена као у ж. роду: Дима, Диме, Дими, Димин (али при изворном писању *Dumas, Dumasa, Dumasu, Dumasov*). В. *-е* (ФРАНЦУСКО); ИМЕНИЦЕ МУШКОГ РОДА НА *-а*; СКРАЋЕНИЦЕ НА *-а*.

аа. Двоструко *а* јавља се у именима као Баас (в. то), Баал (фенички бог), Варлаам (из средњовековне књижевности), „Хаарец“ (израелски лист), Чаадајев (руски књижевник: неоправдано П 60 сажима ово име у Чадајев).

Абдулах: в. *ВОКАТИВ*.

аболирати значи укинути, *аболиција* је укидање. Могу се односити на судски поступак или на пресуду, али не на човека. Није добро „био је аболиран“ уместо „био је ослобођен пресуде“.

Аборицини (не *Аборициани*: енгл. *Aborigines*). Потребан израз, под условом да се не употребљава као заједничка именица уместо *урођеник* или *ст̄ароседелац*, него с великим словом као национално име аустралијских домородаца.

АВС: в. *Еј-Би-Си*.

Авар и Аварин; мн. Авари.

Авганистан, *авџанисџански* су једини код нас уобичајени облици, мада је изворно Афганистан, *афџанисџански*. Термин Авгани или Авганци, који означава најбројнију нацију на подручју Авганистана, треба разликовати од термина Авганистанци – становници или држављани Авганистана.

авио-карте, *авио-механичар*, *авио-саобраћај* итд.

АВНОЈ, АВНОЈ-а и Авној, Авноја; *авнојски*, боље него *авнојевски*.

ага и *беџ*. За праве аге и бегове (историјске личности) титула се после имена пише с цртицом: *Смаил-аџа*, *Мехмед-аџа*, *Ибрахим-беџ*, *Гази Хусрев-беџ* итд. Ако се додаје само из поштовања или у шали, пише се састављено с именом: *Авгаџа*, *Суџаџа*, *Омераџа*, *Мехмедбеџ* итд.

агро- спојено: *аџрокомбинаџи*, *аџроџехника* итд.

Aguiar, Aguirre (шп.) изговара се *Аџлар*, *Аџре*.

ад (подземни свет), *адски*: боље *хаџ*, *хаџски*.

адекватан, **адекватно**: нагласак је на првом слогу.

адресант значи *џоџиџалаџ* (писма и сл.); прималаџ је *аџресанџ*.

адхезија, *аџхезиван*, *аџхезиони*, *аџхеренџан* (не *аџх-*).

аеро- увек састављено: *аероклуб*, *аеромиџинџи*, *аероџаџаџење* итд.

азбестни.

Азија: Азијаџ, Азијаџа, *азијаџски* (данас обичније) и Азијаџ, Азијаџкиња, *азијаџски* (обично с призвуком примитивности, варварства и сл.).

Аиша и Аџша.

ајаџолах, мн. *ајаџоласи*.

Ајаџо (*Ајаџсио*, главни град Корзике), према италијаџанском изговору. Французи изговарају Ајаџсио.

ајаџар, обичније него *хајаџар*.

ајде, *ајџ* (без апострофа); в. *хајаџе*.

Ајзенштајн, не Ејзенштејн; в. *РУСКА ИМЕНА*.

а камоли.

-ак: в. *БРОЈЕВИ* (ѿриближни).

акваријум и *аквариј*.

Аквила: в. *Л'Аквила*.

акорд: ген. мн. *акорда* и *акорага*.

аксиом и *аксиома*.

акт: множина је *актиови* у значењу „слика наог тела“, *актии* у (ретком) значењу „чин, поступак“, *актии* (м.) или *актиа* (ср.) у значењу „списи“. Понеки граматичари су без стварног разлога забрањивали облик *актиа*, преузет из латинског, захтевајући да се каже „ставити у *актие*“ и сл.

актуелан, *актиуелносѝ*, обичније него *актиуалан*, *актиуалносѝ*.

ала (аждаја, чудовиште) обичније и боље него *хала*.

Аландска острва не него Оландска (в. то).

алапљив не него *халапљив*.

алатка, дат. *алаѝки*, ген. мн. *алаѝки*.

албум: у падежима нагласак остаје на слогу *ал-*, не на *-бу-*.

алва: в. *х*.

алга, дат. *али*, ген. мн. *али* и *алиа*.

Алексије. Руски патријарх зове се Алексије II, што је црквено-словенски облик имена (у руском *Алексий*). Друго је Алексеј (*Алексей*, руско народно име).

алиби (мн. *алибији*) значи првенствено „доказ да се у време извршења кривичног дела окривљени налазио на другом месту“. Проширено значење „изговор“ или „оправдање“ настало је у америчком енглеском и данас се пренело и у друге језике, али га строги стилисти не одобравају.

алијанса; *Светѝа алијанса*.

Алиталија (*Alitalia*, ваздухопловна компанија): не Ал Италија.

алка (дат. *алци*, ген. мн. *алки*), обичније него *халка*; *Сињска алка*, *алкар* увек без *х*.

алко-тест (с цртицом према П).

ало и *хало* (телефонски позив).

Алпи, у Алпима и Алпе, у Алпама.

алтернатива. Ову реч у начелу треба употребљавати само кад су посреди две могућности, нпр.: „Друга алтернатива изгледа нам прихватљивија“. У реченицама као „Постоји још неколико алтернатива“, а поготову у споју „једина алтернатива“, боље је употребити другу именицу: *мојућност*, *решење*, *излаз*, *иуи*, или одскора популарни англицизам *оџија*.

алфа: *алфа зраци*, *алфа честџице* (цртица необавезна); *алфа бетиа* и *џама зраци* (без цртице); в. ЦРТИЦА 5, 6.

Аљехин (уобичајено, мада је руски изговор Аљохин).

ам, *амајлија*, *амал*, *амам*: в. х.

Амазонка, дат. Амазонки (у грчкој митологији), с малим *а* у значењу „ратоборна жена“.

амбар, боље него *хамбар*.

амерички: в. *Индијанци*.

амино-киселина, *амино-џруџа*.

аморалан значи „коме недостаје осећање морала“; није исто што и *неморалан* (порочан, покварен).

Амундсен, не Амундзен.

аналгезија, *аналџеџик*; *аналџеџички* (не *аналџезички*).

анали. Ова именица има само множину; погрешно је „анал“ у укрштеним речима.

ангажман: у преносном значењу (политички, друштвени а., а. писца и сл.) боље је рећи *анџажованост* или *анџажовање*.

англизам и *анџицизам* (реч или израз енгл. порекла).

Англо-Американци (= Енглези и Американци); *англо-амерички* и *англо-американски*. Састављено писање Англоамериканци, *англоамерички*, *-икански* допушта се кад је значење „Американци енглеског порекла“.

Англосаксонци, *англосаксонски*. Поред основног значења (некадашњи становници Енглеске), код нас и у другим европским језицима употребљава се и у значењу „народи енглеског језика“.

англофон (који говори енглески), боље него *англофонски*. Уп. *франкофон*.

Андалузија, *андалуски* (боље него *андалузијски*), Андалужанин, *-анка* (не Андалузијац, *-ијка*).

Анди, у Андима, ређе Анде, у Андама; *андски*.

анђелски и *анђеоски*.

анексија: глагол је *анекширати*.

анкетни одбор је израз у политичком речнику, настао буквалним превођењем француског *commission d'enquête*. Код нас треба рећи *испиражни одбор* (фр. *enquête* значи истрага).

ансамбл, ген. мн. *ансамбала*.

Антарктик, *антарктички*.

Антверпен (фламмански) и Анверс (француски) равноправне су варијанте, мада је код нас прва обичнија; не Антверп, што је енглески облик.

антедатирати и *антедатирати* (ставити ранији датум од правог).

анти- се пише састављено: *антиалкохоличар*, *антиаленаи*, *антиисторијски* итд. С цртицом само испред имена (*Анти-Дирини*) и испред поновљеног префикса, нпр. *анти-анти-нуклеарци*.

антивладин в. *међувладин*.

Антихрист; с малим *a* у општем значењу „безбожник, неверник“.

Антоан (фр. *Antoine*), не *Аниџуан*; в. -*оа*.

Антоанет(а) (фр. *Antoinette*), Антонијета (итал. *Antonietta*) и Антонела (итал. *Antonella*). Не постоји име Антоанела.

Антонио, Антониом, Антониов (не -*ијем*, -*ијев*): в. -*ио*.

Анчица, Анчицин: в. -*чица*.

ао и -*о*: в. *САЖЕТИ САМОГЛАСНИЦИ*.

-**аоц** погрешно, треба -*алац* (*слушалац*, *лѣдалац*, *чишјалац*, *ио-знавалац*, *иѣрејалац* итд.; генитив мн. *слушалаца*, *лѣдалаца*, *чишјалаца* итд.). Уп. -*иоц*.

апендицитис, не *аиендициши*.

АПОСТРОФ се ставља уместо једног или више изостављених слова: *ал'*, *ил'*, *је л'*, *'оћу*, *ви'ш*, *јос'н*, *извол'ше*, итд. Не ставља се у речима *с*, *к*, *нек*, у крњим облицима инфинитива (*радиш*, *чишјаи*, *доћ*) и глаголског прилога садашњег (*иѣражећ*, *знајућ*), нити у старинским облицима као *мећ* (од *међу*), *ниш* (од *ниши*), *раг* (од *раги*). Не употребљава се ни при сажимању самогласника (в. то). В. и: *ге*; *ле*.

а priori (две речи у латинском; по ПР састављено, *аириори*); *аириоран*, *аириорнос*, *аириорисички*, *аириоризам*. Супротно: *a posteriori*.

апсцес, не *аицес*.

апсциса, не *аициса*.

Апулија, покрајина на југоистоку Италије; не треба код нас употребљавати итал. облик Пуље (*Puglie*).

арабеска: као *иѣрошеска* (в. то).

Арагон, боље него Арагонија; *арагонски*.

арбитар, *арбишра* (злоупотребљава се у спортским извештајима уместо обичнијег „судија“). Не *арбишпер*, осим као латинизам: Петроније Арбитер (римски писац), *arbiter elegantiarum* (изг. елеганцијарум), назив за отменог човека или кичоша.

Аргонаут и **аргонаут**: в. *МИТОЛОШКА ИМЕНА*.

Арканзас (*Arkansas*): у енглеском се изговара Аркенсо, али је код нас уобичајен изговор Арканзас (какав је некада постојао и у САД).

Арктик, *арктички*.

Арлекин или Арлекино (лик из итал. комедије); *арлекин* или *харлекин* (лакрдијаш).

Армен итд.: в. *Јермен*.

артериосклероза.

артески (бунар), боље него *артешки*; погрешно је *артерски*.

артикл и *артикал*; ген. множине *артикала*.

артиљерија (не *артилерија*), *артиљеријски*, *артиљерац*.

архибискуп: погрешно ум. *надбискуп* (в. то); *архиепископ* (без *ј* јер је сложена реч); *архијереј*, *архијерејски*.

архив и *архива* у значењу „збирка докумената“ и „одељење установе у коме се чувају службени списи“; само *архив* као назив научне установе или име стручног часописа.

арчити: боље *арчити*.

асимилирати и *асимиловати* подједнако су добри облици.

аспект: из *аспекта* (нечега), боље него *са аспекта*.

Астек (не Ацтек); мн. Астеци (не Ацтеки); *астечки* (не *астешки*).

астма, *астматичан*, *астматичар*.

асура, *ашар*: в. *х*.

асфалт, *асфалтни*, *асфалтираши*, *асфалтер*, не *асвалт* итд.

атеље (м. рода), мн. *атељеи*.

атентат. Није добро „покушај атентата“, јер сама реч *атентат* (од лат. *attentare* – покушати) има првобитно значење *покушај убисива*.

Атина (град); (Палада) Атена (богиња).

Атлантук, *атлантски*; *Атлантски океан*; *Атлантски пакт* (в. *НАТО*).

атмосфера, *атмосферски*, не *атмосвера*, *атмосверски*.